

Literatura

Zůbek, A. 2022: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Místodržitelský palác Brno, vestavba osobního výtahu, Moravské náměstí 1, parc. č. 1, k. ú. Město Brno“*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX202200360 [cit. 2022-11-04]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202200360>.

Summary

An excavation was carried out in 2021 in connection with the elevator construction in the Governor's Palace at Moravian Square (Město Brno cadastral area, Brno-City District; Fig. 17). The archaeological investigation confirmed that the construction work only affected the original elevator shaft and the foundation walls into which the shaft was built.

Antonín Zůbek

Brno (k. ú. Město Brno, okr. Brno-město)

Ul. Nádražní, parc. č. 282/1.

Středověk, novověk. Město. Bez okolností. Záchranný výzkum. Uložení nálezů: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.1914011N, 16.6132108E

Archeologický výzkum byl realizován v souvislosti se stavbou „Rekonstrukce SCZT pára × HV – přepojení hlavního nádraží a pošty, ul. Nádražní – S007 Přípojka pro Hlavní nádraží“. Jeho provedení zajistila společnost Archaia Brno z. ú. (akce č. A46/2020), terénní část výzkumu se uskutečnila v prosinci 2020, v roce 2021 došlo k jejímu vyhodnocení.

Sledované zemní práce stavby představovala především těžební šachta před průčelím budovy Hlavního nádraží. Místo se nacházelo v těsné blízkosti středověkého města a bylo zahrnuto ve struktuře první předměstské čtvrti. Do topografie obsáhle zasáhla výstavba bastionového opevnění města, budovaného ve dvou základních etapách ve 2. polovině 17. a v 1. polovině 18. století. K výrazné změně dochází s výstavbou „průmyslového“ Brna v 19. století a budováním „velkého“ Brna ve 20. století.

Geologické podloží bylo reprezentováno sprašovou návějí. Její povrch se nacházel v hloubce 0,5 m (206,15 m n. m.). Předpokládaný půdní horizont (ornice) byl odstraněn již v minulosti, zřejmě také s částí spraše. Dokumentovaná mocnost spraše činila 1,2 m. V úrovni 204,95 m n. m. dosedala na vrstvu světlého okrově šedého jílu/plastické hlíny. Ověření přítomnosti sprašového podloží a určení jeho úrovně dávají možnost úvahám o podobě skladby terénu a predikci přítomnosti archeologických situací v okolí sledované šachty, které dosud bylo dotčeno archeologickými počiny pouze sporadicky.

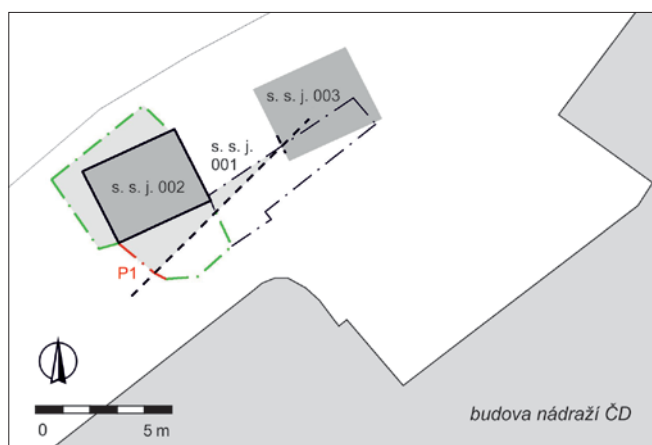
Podloží bylo narušeno jámou, kterou lze považovat za hliník na těžbu sprašové hlíny. Jeho přesné datování je otázkou, zánik můžeme snad spojovat s terénními úpravami při výstavbě bastionového opevnění. V této souvislosti je možné připomenout, že těžba hlíny v jižním předpolí města probíhala již ve středověku. Písemné prameny nás informují o existenci dvou cihelen (viz Holub, Anton 2020, 52).

Mladší byly dvě jámy na hašení vápna, které lze zřejmě zasadit do 19. či počátku 20. století (obr. 18). Jsou dokladem tehdejší stavbařské praxe, při níž bylo zřejmě obvyklým jevem hloubení těchto objektů v těsné blízkosti budovaných staveb, v tomto případě nádražních budov (Zůbek 2021).

Literatura

Holub, P., Anton, O. 2020: *99 brněnských cihelen. Historický vývoj stavebních materiálů z pálené hlíny a jejich výroby na území města Brna*. Brno: Vysoké učení technické v Brně, nakladatelství VUTIUM.

Zůbek, A. 2021: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Rekonstrukce SCZT pára × HV – přepojení hlavního nádraží a pošty, ul. Nádražní – S007 Přípojka pro Hlavní nádraží“*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX202100507 [cit. 2022-11-04]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202100507>.

Obr. 18. Brno, ulice Nádražní. Světle šedě vyznačen zachycený segment hlínku, tmavě šedě jámy na hašení vápna. Archaia Brno z. ú.

Fig. 18. Brno, Nádražní Street. A clay pit segment is marked in light grey; the lime slaking pits are in dark grey. Archaia Brno.

Summary

An archaeological excavation conducted in 2020 in Nádražní Street (Město Brno cadastral area, Brno-City District) yielded key information for the reconstruction of the original topographical relief. Part of a clay pit for loess clay was also documented. This probably ceased to exist sometime during the bastion fortification construction in the second half of the 17th century and the first half of the 18th century. Of a later dating were two lime slaking pits, possibly from the 19th or early 20th century (Fig. 18).

Antonín Zůbek

Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město)

Mendlovo náměstí, parc. č. 946/3, 951/1, 952/3, 953/1–953/3, 955, 808, 809/6.

Novověk – industriální období. Město. Bez okolností. Záchranný výzkum. Uložení nálezů: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.1902578N, 16.5941203E

Archeologický výzkum byl realizován v souvislosti se stavbou „Rekonstrukce SCZT pára × HV – oblast Mendlovo náměstí“ (obr. 19). Jeho provedení zajistila společnost Archaia Brno z. ú. (akce č. A30/2021), terénní část výzkumu se uskutečnila v květnu až srpnu 2021.

Základní dispozice dnešního Starého Brna se odvíjí především od situace z konce 18. století. Dominantní prostor představuje Mendlovo náměstí. Jeho stávající podoba je však hlavně výsledkem velké přestavby v letech 1962–1965. Původně sestávalo z několika částí. Protékalo tudy od západu na východ vedlejší rameno řeky Svrátky, využívané jako mlýnský náhon. Severní hranici vymezoval areál někdejšího kláštera cisterciáček, ve východním sousedství se rozprostírala křížovnická komenda. Prostor na křižovatce dnešního Úvozu a ulice Pekařská se nazýval Zámecké náměstí. V roce 1867 byl přejmenován na Klášterní náměstí (viz např. Flodrová, Müller 2007; Kuča 2000, 518–535).

Sledovaný výkop teplovodu procházel z velké části přímo linií někdejšího Svrateckého náhonu nebo byl prováděn v jeho bezprostřední blízkosti, takřka výhradně však na jeho levém břehu. Hloubka výkopu většinou dosahovala hodnoty okolo 2 m. Podařilo se tak do této úrovně výběrově dokumentovat skladbu podloží daného prostoru. Původní terény byly místy poměrně silně narušeny novodobými zásahy (inženýrské sítě, šachty atd.).

V trase náhonu představovaly nejstarší uložení jeho zášpy z průběhu 20. století. V okolí náhonu bylo dotčené souvrství tvořeno vrstvami dvou základních kategorií. První měly jasně antropogenní původ, zástupce druhé lze považovat za fluvialní sedimenty (náplavy akumulované především tokem náhonu). U několika uložení bylo těžké pouze na základě dokumentované situace odhadnout jejich původ, svým charakterem stály na pomezí jmenovaných skupin. K přesnému určení geneze a interpretaci jednotlivých komponent dokumentovaných souvrství by jistě přispěl řádně vedený plošný archeologický výzkum, minimálně v rozsahu dílčí sondy, konfrontovaný s výsledky analýz vzorků odebraných ze zkoumaných vrstev. Týká se to i některých antropogenních uložení, u kterých nebylo jasné, zda jde o navážky či odpadní vrstvy, případně úpravy povrchu.

Nejsvrchnější partii souvrství tvořily novodobé úpravy stávajícího povrchu náměstí. Zbylou část lze na základě stratigrafické situace a přítomného mobiliáře datovat do období novověku. Minimálně mladší antropogenní vrstvy zřejmě souvisely se zástavbou prostoru. Navážky a odpadní vrstvy ze staršího období by nemusely být vázány na zástavbu, ale mohly by představovat účelovou akumulaci materiálu do ještě výrazněji neosídleného prostoru na levém břehu náhonu. Můžeme předpokládat souběh dvou záměrů – zbavit se odpadního materiálu a zároveň jeho prostřednictvím zpevnit či zvýšit úroveň zamokřeného terénu. Zástavba se zde podle ikonografických pramenů začíná výrazněji rozvíjet až od 18. století (srovnej např. publikované obrazy a plány v příloze Flodrová, Müller 2007).

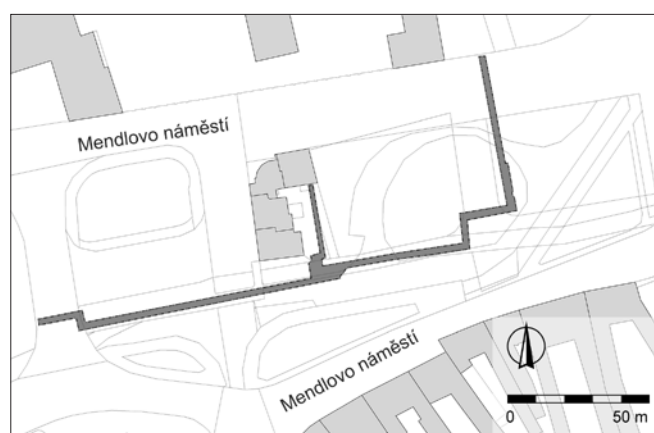
Vlastní relikty zástavby reprezentovalo několik segmentů zděných konstrukcí, dokumentovaných ve východní části sledovaného výkopu. Měly novověký charakter. Většina náležela budovám, které podle ikonografických materiálů zanikly ještě v 19. století (srovnej např. publikované obrazy a plány v příloze Flodrová, Müller 2007). Na jejich místě vzniklo Klášterní náměstí.

Důležitý poznatek ke Svrateckému náhonu přinesl výkop v blízkosti jihovýchodního nároží domu Mendlovo náměstí 149/16, jehož hloubka činila 3,2 m. Na jeho dně (úroveň 200,36 m n. m.) byly zachyceny horizontálně uložené desky. Situaci nebylo možné pro technické nesnáze a dodržení postupů bezpečnosti práce náležitě dokumentovat. Nepodařilo se ani získat vzorek pro dendrochronologické určení. Výkop se však podle plánové dokumentace nacházel v prostoru Svrateckého náhonu, lze tedy prohlásit, že desky tvořily konstrukci jeho dna, byly uloženy podélně s osou jeho toku. Bezprostředně je překrývala vrstva o síle cca 0,2 m, kterou lze snad ještě spojovat s existencí náhonu, nebo byla již součástí novodobých zášypů.

Dřevěná konstrukce dna náhonu představuje zajímavé technické řešení. Zajímavé jednak z pozice jejího vytvoření, které muselo vyžadovat schopnost zastavit či odklonit na potřebnou dobu tok vody v náhonu, jednak z pozice určení příčiny jejího vzniku. Předpokládáme, že takto byl vybaven pouze dílčí úsek náhonu. Konstrukce mohla zabraňovat vymílání dna a usnadňovat jeho čištění, zde konkrétně v exponovaném místě s přítomností mlýna a mostu přes náhon (Zúbek 2021).

Literatura

- AMČR: Záznam M-202102072 [cit. 2022-11-04]. Archeologická mapa České republiky.
- Flodrová, M., Müller, Z. 2007: *Staré Staré Brno. Pohled historika a architekta na vývoj nejstarší části města Brna*. Brno: EXPO DATA.
- Kuča, K. 2000: *Brno. Vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Praha, Brno: Baset.

Obr. 19. Brno, Mendlovo náměstí. Šedě vyznačen sledovaný výkop teplovodu. Archaia Brno z. ú.

Fig. 19. Brno, Mendel Square. The monitored heat line trench is marked in grey. Archaia Brno.

Summary

An archaeological excavation carried out at Mendel Square (Staré Brno cadastral area, Brno-City District; Fig. 19) in 2021 verified the conditions of the subsoil composition to a depth of 2 m and confirmed the modern age of the present archaeological contexts. Future research may provide information on the Svratka Raceway and its contribution to the formation of the local topographical relief and its impact on the settlement structure.

Antonín Zúbek

Brno (k. ú. Štýřice, okr. Brno-město)

Ul. Vídeňská č. p. 11, parc. č. 434.

Středověk, novověk. Sídliště. Plošný odkryv. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno, z. ú.

Lokalizace: S-JTSK: -599197.3912, -1161846.8682; -599182.2408, -1161851.0211; -599181.6365, -1161849.1346; -599180.5493, -1161849.5571; -599180.3493, -1161848.6812; -599182.3028, -1161847.9733; -599182.9866, -1161849.6879; -599197.0970, -1161845.5827

Záchraný archeologický výzkum byl vyvolán rekonstrukcí domu Vídeňská 11. Kromě suterénních prostor domu byla zasažena především jeho dvorní část, a to výkopem pro teplovodní přípojku (sonda S1, rozměry: 16 × 1,1 m s odbočkou v délce 3 m), výkopem pro výtahovou šachtu (sonda S2, rozměry: 4,4 × 3,3 × 3,5 × 3,4 m)